מכלול כלים מתקופת הברזל בחללים תת־קרקעיים בג׳ת (תל גת)

מיכאל כהן

חפירת ההצלה בכפר ג׳ת (נ״צ רי״ח 203933/700747, רי״י 153933/200747; איור 1) נערכה לאחר פגיעה בעתיקות במהלך הכשרת שטח לבנייה.[1] שטח החפירה נמצא על המדרון הצפוני של הכפר, בגובה 85 מ׳ מעל פני הים וכ־800 מ׳ מצפון למרכז התל שנחפר (שטח A; פורת, ינאי וכשר תשנ״ט: 3–20). התל גדול והכפר בנוי עליו בצפיפות רבה, ולכן המידע הארכיאולוגי על אודותיו הוא מחפירות הצלה אקראיות. מטרת החפירה היתה לפיכך, לבדוק את השרידים הארכיאולוגיים בתוך מספר חללים תת־קרקעיים ששרדו במהלך עבודות הפיתוח באזור. למרות היקפה המצומצם של החפירה, ובפרט על רקע נדירותן של החפירות בתל גת, יש חשיבות לממצא — זהו מידע נוסף על יישובו של התל בתקופת הברזל.

החפירה

החפירה התמקדה בארבעה חללים תת־קרקעיים חצובים (להלן, ״יחידות״; תוכנית 1) בסלע קירטון רך ופריך.

יחידה 1 (L1, L6; תוכנית 2).[2] זו מערכת תת־קרקעית, הכוללת חלל פנימי שלו שני פירי כניסה עגולים וביניהם מעבר; נראה כי המעבר הוכשר

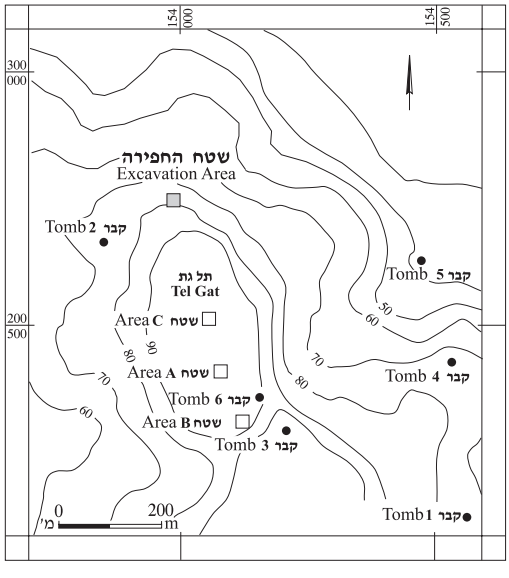

איור 1. מיקום החפירה ביחס לחפירות קודמות בתל גת.

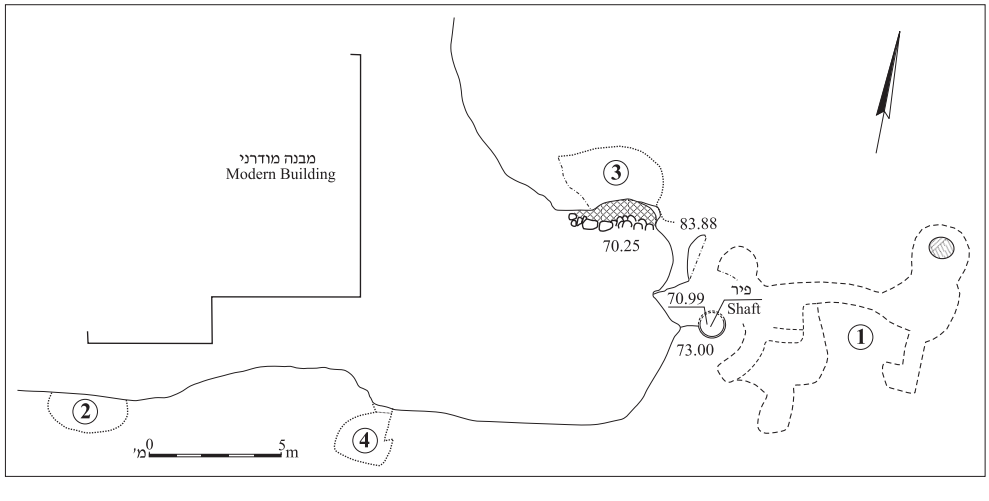

תוכנית 1. מיקום החללים התת־קרקעיים (יחידות 1–4).

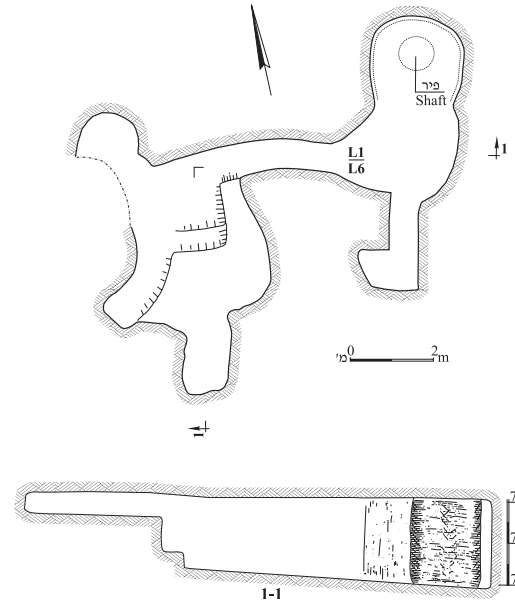

תוכנית 2. יחידה 1: תוכנית וחתך.

בעת המודרנית כדי להתאים את החלל לשימוש מִשני כמחסן. בשל בעיות בטיחות נבדקה היחידה רק בחתך שנותר מהריסת חלקה המערבי. המילוי בחלל כלל סחף של אדמה חומה כהה, עשירה בשברי אבנים קטנות וכלי חרס מתקופת הברזל 2.

יחידה 2 (L2). מערה, אשר מעט מתקרתה שרד. כיוון שהמערה ממוקמת תחת דרך ציבורית של המועצה, נוקה החתך בלבד. הממצא כלל שברי כלי חרס מתקופת הברזל 2.

יחידה 3 (L3, L5). בור פעמון (תוכנית 3: חתך 1–1) אשר חציו הצפוני־מזרחי (כולל פי הבור) שרד. הוא נוקה בעת המודרנית ובמרכזו נבנה קיר תמך. גובה הבור כארבעה מטרים, וסלע האם שימש בו רצפה. נראה כי הוא שימש בור מים, אך התפוררותו המתקדמת לא הותירה עדות לכך. הבור התמלא באדמת סחף שכללה שברי כלי חרס מתקופת הברזל 2 ואבני גוויל במגוון גדלים (L3). על קרקעיתו הצטברו אבני גוויל ועפר (L5).

יחידה 4 (L4; תוכנית 4). מערה שהתמוטטה, ורק דופנה המערבית ופתחה שרדו. על קרקעית סלע האם נמצאו אבני גוויל ועפר — חלקם תוצרי התמוטטות המערה וחלקם הפרעות מאוחרות וממצא מתקופת הברזל 2.

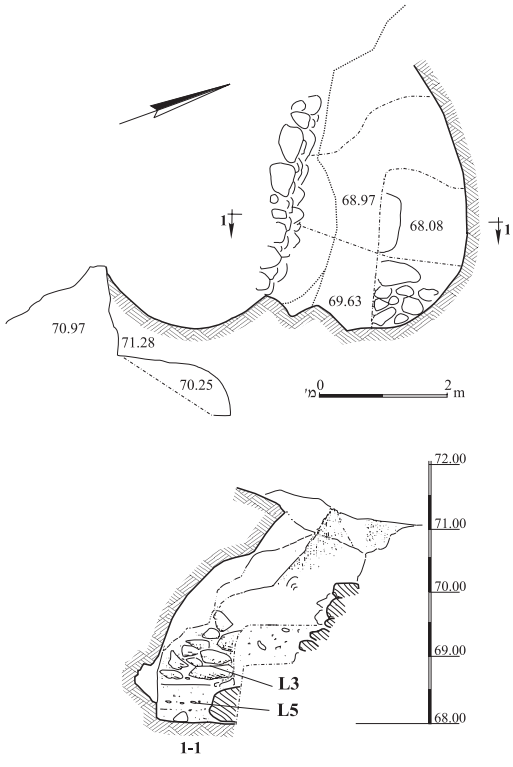

תוכנית 3. יחידה 3: תוכנית וחתך.

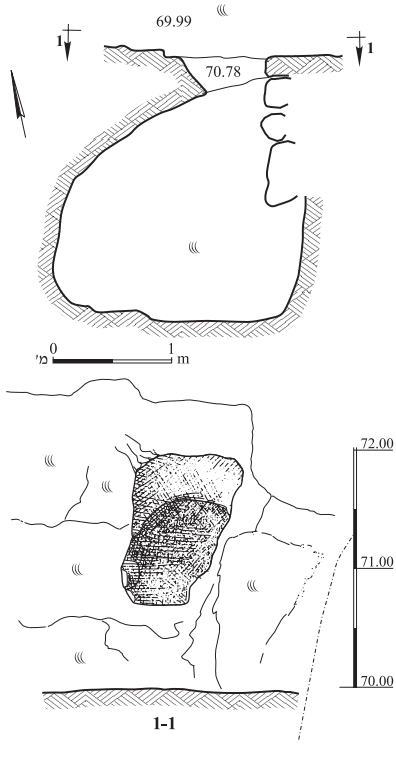

תוכנית 4. יחידה 4: תוכנית וחתך.

כלי החרס

כלי החרס[3] שנחשפו בארבע היחידות שייכים למכלול קירמי אחד, ולפיכך הם מוצגים יחדיו (איורים 2–4). שברי הגוף גדולים ורמת שחיקתם נמוכה; נראה כי מקורם מהאזור הקרוב. על פי הרכב הכלים במכלול — קערות, קדרות, סירי בישול, קנקנים, שבר של פך ושבר של נר — מקורם בבתי מגורים.

קערות (איור 2).— מכלול הקערות כולל קערות עם דפנות דקות (מס׳ 1, 2), קערות מזוות בחלק התחתון (מס׳ 3–6), קערות בינוניות, מעוגלות בחלק העליון, עם שפה שטוחה (מס׳ 7–13), קערות גדולות עם זיווי בחלק העליון ושפה בולטת אל פנים הקערה ולעתים כלפי חוץ (מס׳ 14–17). הטין של הקערות מנופה היטב ומכיל מעט חצצים לבנים; הוא נצרף לחרס כתום או אפור, עם ליבה אפורה כהה. הקערות (למעט קערה מס׳ 9) חופו אדום מפנים ומחוץ (בדרך כלל על החלק העליון של הכלי מהחוץ). חלק מהקערות (מס׳ 10, 13, 15, 17) מורק במירוק יד אופקי על החיפוי.

קדרות (איור 3).— הקדרות נחלקות לקדרות מחופות ולקדרות שאינן מחופות. הקדרות המחופות (מס׳ 18–22) הן מטיפוס אחד, המאופיין בדופן מעוגלת ושפת טבעת עבה. הן יוצרו בהקפדה רבה מטין מנופה היטב, שנצרף לחרס כתום או אפור וגימורן על האובניים נקי משאריות חומר; הכלים ממורקים במירוק יד אופקי על החיפוי האדום.

הקדרות שאינן מחופות (מס׳ 23–27) יוצרו מטין גס, מעורב בכמות גדולה של חצצים לבנים גדולים, שנצרף לחרס אפור. גימור פני הכלים גס ומחוספס.

סירי בישול (איור 4:28–35).— סירי הבישול שייכים לשני טיפוסים שלהם שפה נוטה פנימה: (א) עם שפה מעובה, מעוצבת עם רכס חיצון (איור

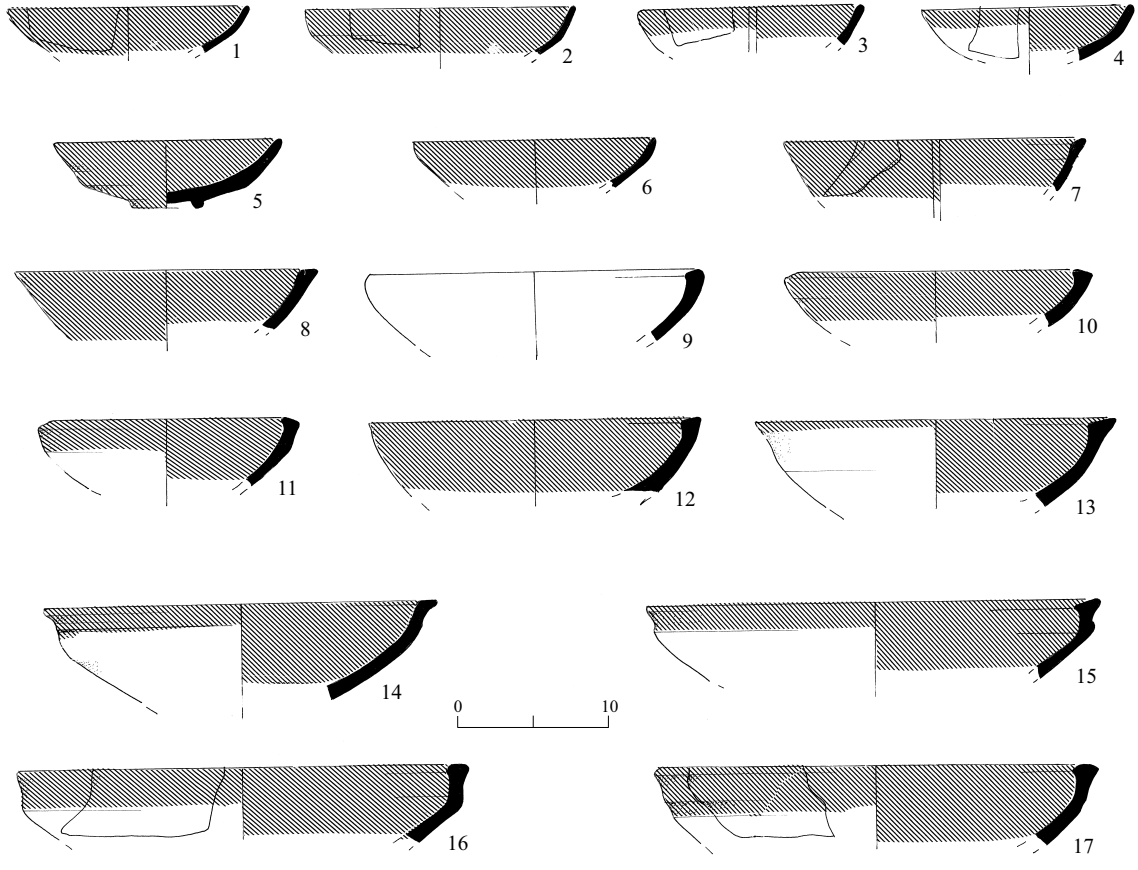

איור 2. הממצא הקירמי.

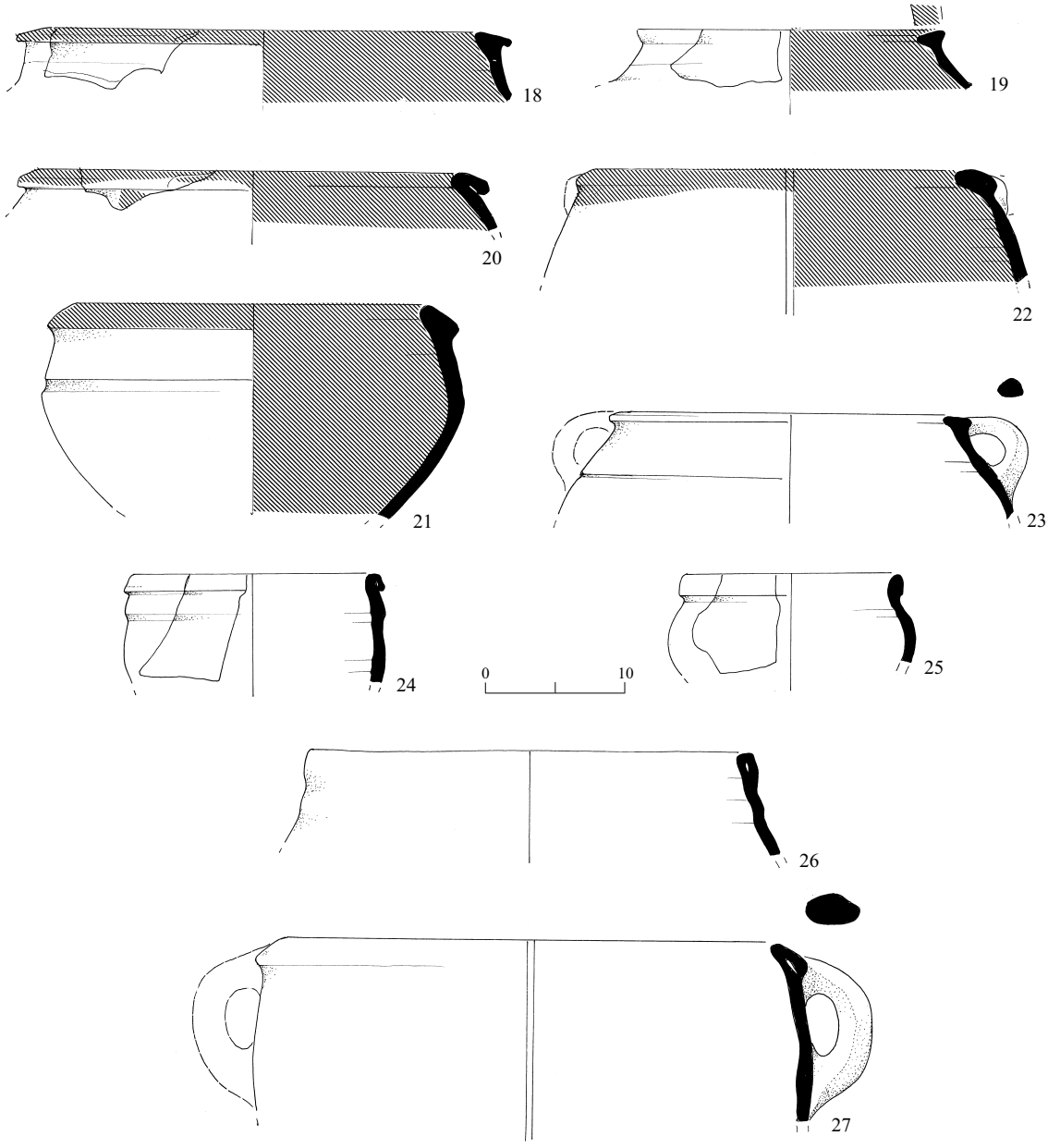

איור 3. הממצא הקירמי (המשך).

4:28–32); (ב) עם שפה מעובה בחלקה העליון, מעוגלת ומתועלת (איור 4:33–35).

קנקנים (איור 4:36–39).— במכלול יש שלושה טיפוסים של קנקנים: הטיפוס הנפוץ ביותר הוא קנקן שק (איור 4:36, 37) עשוי מחרס כתום; הטיפוס השני, הנפוץ פחות, הוא של קנקנים עם צוואר צר (איור 4:38) העשויים מחרס כתום; לטיפוס השלישי שייכים קנקנים עם צוואר רחב (איור 4:39) העשויים אף הם מחרס כתום.

פך (איור 4:40).— נמצא שבר של חלק עליון מפך, עשוי טין מנופה היטב שנצרף לחרס כתום, מחופה אדום.

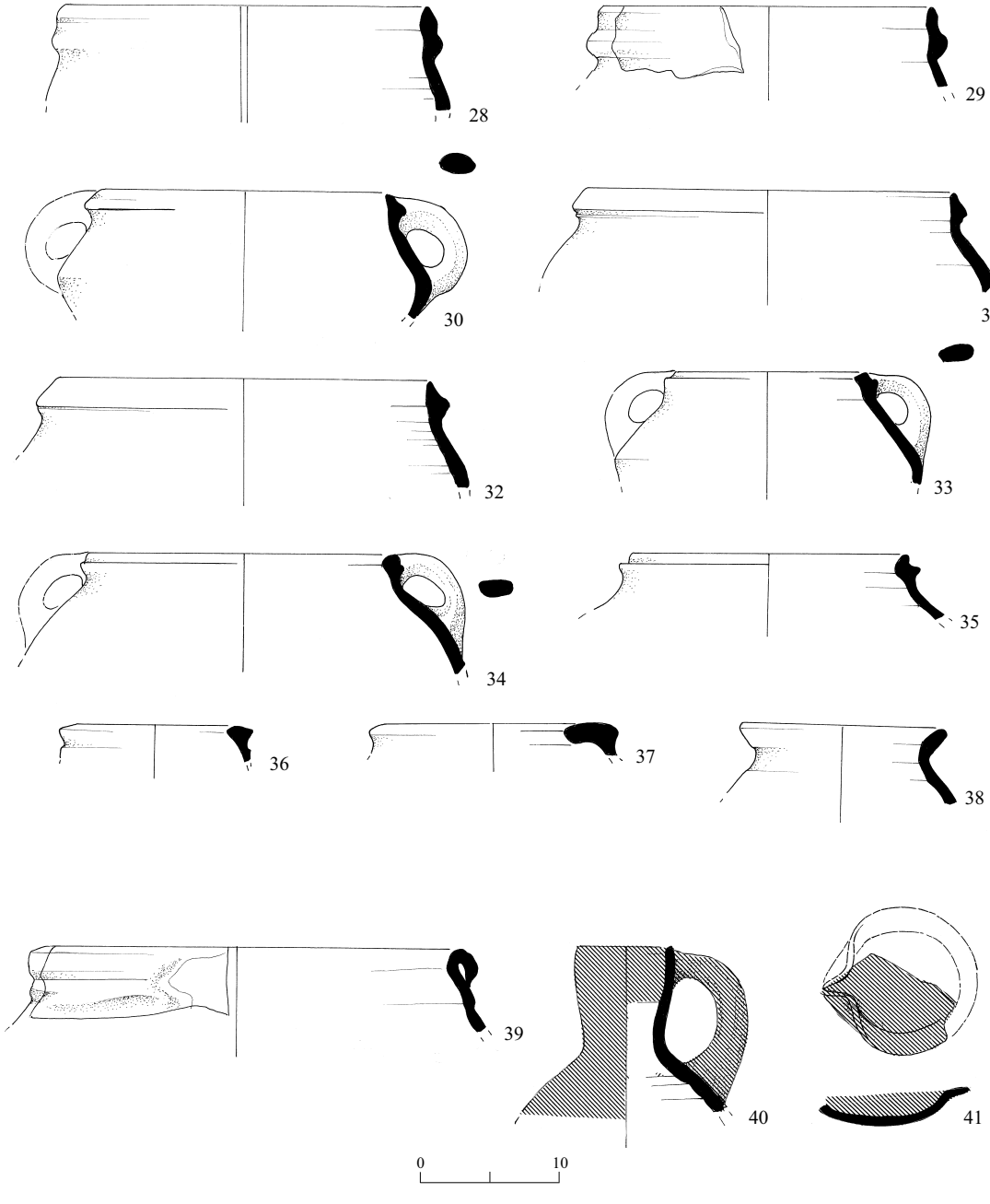

איור 4. הממצא הקירמי (המשך).

טבלה 1. השוואות בין כלים נבחרים מאתרי מישור החוף: תל קסילה, ג׳ת, תל מיכל ובאקה אל־ע׳רביה

מס׳	טיפוס (יחידה)	קסילה, שכבות VII ו־IX (Mazar 1985)		ג׳ת (פורת, ינאי וכשר תשנ״ט)		תל מיכל (Singer-Avitz 1989)		בקעה אל־ע׳רביה (בדחי תש״ס)
		איור	שכבה	איור	שכבה	איור	שכבה	איור
1	קערה (2)			איור 14:10	VA			
2	קערה (3)			ר׳ מס׳ 1	VA			איור 3:1
4	קערה (4)					Fig. 7.3:1	XIII	
5	קערה (4)							ר׳ מס׳ 2
7	קערה (3)			איור 11:10	VA			
8	קערה (2)			איור10:10–11	VA			
9	קערה (2)			איור 4:10	VA	Fig. 7.1:3	XIV	
10	קערה (4)			איור 9:7	VIA			
13	קערה (3)			איור 16:10	VA			איור 1:1
14	קערה (1)			איור 20:10	VA	Fig. 7.2:1	XIV-XIII	
15	קערה (3)			איור 22:10 איור 13:7	VA VIA	Fig. 7.4:3	XII	
16	קערה (1)			איור 18:10	VA			
17	קערה (2)	Fig. 52:22	IX					
18	קדרה (2)	Fig. 56:3	VII					
21	קדרה (3)	Fig. 53:12	IX					
22	קדרה (1)					Fig. 7.1:6	XIV	
23	קדרה (1)	Fig. 52:3 Fig. 56:3	IX VII					
25	קדרה (1)			איור 12:8	VIA			
29	סיר בישול (1)	Fig. 54:20, 21	VIII	איור 11:10	VA	Fig. 7.1:9	XIV	
30	סיר בישול (1)	Fig. 34:22	VIII					
31	סיר בישול (1)	Fig. 53:20	IX					
32	סיר בישול (1)	Fig. 53:21	IX					
34	סיר בישול (1)	Fig. 56:7–12	VII			Fig. 7.4:5, 6	XII	
35	סיר בישול (2)	ר׳ מס׳ 34	VII			ר׳ מס׳ 34	XII	
37	קנקן (1)	Fig. 57:7–14	VII					
38	קנקן (3)	Fig. 52:11	IX					
39	קנקן (1)					Fig. 7.3:4 Fig. 7.1:11	XIII XIV	
40	פך (2)							
41	נר (2)	שכבות VII–VI בשטח F בתל קירי (Ben-Tor and Portugali 1987: Fig. 30:2), שכבה IV בתל עמל (Levy and Edelstein 1972: Fig. 14:3, 4) ובקבר מתקופת הברזל בטייבה (ינאי תשס״ג: איור 7:9)						

נר.— שבר הנר עשוי מטין מנופה היטב, שנצרף לחרס לבן וחופה בחיפוי אדום עבה (איור 4:41). נר זה שייך לקבוצת הנרות ה׳שומרוניים העבים׳ (עמירן 1963: 253).

סיכום

שטח החפירה נפגע קשה הן בשל התערבות מודרנית הן בשל אופי הסלע הרך. השרידים הארכיאולוגיים נמצאו בחללים תת־קרקעיים מעשה ידי אדם, אך לא נמצאו בחפירה מפלסי חיים ונראה שמקורו של הממצא באשפת יישוב; שחיקתם הנמוכה של השברים וגודלם מרמזים אולי, שמקורם בקרבת מקום (מתל ג׳ת?). כמו כן נמצאו בכל ארבע היחידות מעט שרידים של עצמות כבש ועז במצב השתמרות רע.[4]

בחפירה נאספו כ־700 שברי כלי חרס, כ־80% מהם קערות ממורקות וכלים קטנים. בולט מספרם המועט למדי של הקנקנים. קבוצת כלי החרס שנמצאה באתר זה ובאתרים אחרים בג׳ת מייצגת מכלול כלים האופייני לצפון מישור החוף של ארץ ישראל; לרוב הכלים נמצאו הקבלות בשכבה VA בג׳ת, בשכבות XIV–XII בתל מיכל ובשכבות IX–VII בתל קסילה, אם כי נמצאו הקבלות מעטות בדור (Gilboa 1995: Fig. 1.3–1.4) ובשכבה V במגידו (Loud 1948: Pls. 88–89). כל ההקבלות לכלים באו משכבות שתוארכו למחצית השנייה של המאה הי׳ ולראשית המאה הט׳ לפסה״נ. רק מספר שברים (שלא צוירו), בעיקר של סירי בישול ושל קנקנים הם מהמאה הח׳ לפסה״נ. רוב הכלים, בעיקר הקערות המחופות אדום וממורקות, הם באיכות וברמת גימור גבוהה, המעידות על מעמדם הכלכלי המבוסס של תושבי היישוב בפרק זמן זה. אופי הממצא שהוקבל לשכבה VA בשטח A בחפירות ינאי ופורת (פורת, ינאי וכשר תשנ״ט), כמו גם ריכוזי השברים בכל מדרונות התל (ינאי ופורת תשנ״ט), מרמז על היותו של אזור זה יישוב פרזות במרחק של כ־800 מ׳ ממרכז התל. ממצא כלי החרס מאפשר להניח כי החללים התת־קרקעיים נחפרו סמוך לזמן זה. אי אפשר לקבוע את מהות השימוש בחללים אלה, אולי הם יועדו לשמש לאחסון או לקבורה.

הערות

[1] החפירה (הרשאה מס׳ A-3231) נערכה בתאריכים 14–17 במאי 2000 ונוהלה על ידי המחבר, מטעם רשות העתיקות בעזרת עובדים ממע׳ר. מדד ושרטט אבי האג׳יאן וציירו את כלי החרס נגה זאבי וכרמן הרש.

[2] לוקוס 1 הוא מילוי של אדמה עשירה בממצא; לוקוס 6 הוא מילוי (ובו אבנים קטנות) משוכב מתחתיו, על הסלע.

[3] המיון הקירמי נעשה בעזרתו ובהדרכתו של אלי ינאי, ולו תודתי.

[4] תודתי למשה שדה שערך זיהוי ראשוני לעצמות בעלי החיים.

הפניות

בדחי ר׳ תש״ס. מערת קבורה מתקופת הברזל 2 בבאקה אל־ע׳רביה. **עתיקות** 39: 7–12.

ינאי א׳ תשס״ג. מערת קבורה (מס׳ 6) מתקופת הברזל בטייבה. **עתיקות** 43: 29*–56*.

ינאי א׳ ופורת י׳ תשנ״ט. החפירות בתל. בתוך י׳ פורת, א׳ ינאי וא׳ כשר. שרידים ארכיאולוגיים בג׳ת. **עתיקות** 37: 3–27.

עמירן ר׳ 1963. **הקרמיקה הקדומה של ארץ ישראל, מראשית התקופה הניאוליתית ועד חורבן בית ראשון**. ירושלים.

פורת י׳, ינאי א׳ וכשר א׳ תשנ״ט. שרידים ארכיאולוגיים בג׳ת. **עתיקות** 37: 1–78.

Ben-Tor A. and Portugali Y. 1987. *Tel Qiri: A Village in the Jezreel Valley* (Qedem 24). Jerusalem.

Gilboa A. 1995. The Typology and Chronology of the Iron Age Pottery and the Chronology of Iron Age Assemblages. In E. Stern. ed. *Excavations at Dor, Final Report* IB: *Areas A and C: The Finds* (Qedem Reports 2). Jerusalem. Pp. 1–50.

Levy S. and Edelstein G. 1972. Cinq années de fouilles a Tel ‘Amal (Nir David). *RB* 79:325–367.

Loud G. 1948. *Megiddo* II: *Seasons 1935–1939*. Chicago.

Mazar A. 1985. *Excavations at Tell Qasile* II: *The Philistine Sanctuary* (Qedem 20). Jerusalem.

Singer-Avitz L. 1989. Iron Age Pottery. In Z. Herzog, G. Rapp and O. Negbi eds. *Excavations at Tel Michal, Israel* (Tel Aviv University Institute of Archaeology Monograph Series No. 8). Minneapolis and Tel Aviv. Pp. 76–87.

An Iron Age Pottery Assemblage from Underground Chambers near Jatt (Tel Gat)

Michael Cohen

(Pp. 1*–7*)

The excavation in the village of Jatt (map ref. NIG 203933/700747; OIG 153933/200747; Fig. 1) was conducted on the northern slope of Tel Gat (Area A; Porath, Yannai and Kasher 1999:3–20). The purpose of the excavation was to examine the archaeological remains in a number of underground chambers. The results contribute to our knowledge concerning the occupation of the tell during the Iron Age.

The excavation focused on four underground chambers (hence, Units; Plan 1) hewn in the soft, friable chalk bedrock. Unit 1 (L1, L6; Plan 2) is a subterranean system comprising an inner chamber with two round entry shafts connected by a passage; pottery vessels of the Iron II were found in it. In Unit 2 (L2) the section was cleaned and the finds included fragments of pottery vessels of Iron II. Unit 3 (L3, L5; Plan 3) is a bell-shaped pit whose northeastern half was preserved (including the opening of the pit). After it was no longer used, the pit filled up with alluvium that included pottery sherds of Iron II and fieldstones of various sizes (L3, L5). Unit 4 (L4; Plan 4) is a collapsed cave in which fieldstones, soil and finds dating to Iron II were found.

The pottery vessels that were recovered in the four units belong to a single ceramic assemblage and therefore they are presented together (Figs. 2–4). The body fragments were large and the extent of wear on them was minimal, so it seems that they originated from the immediate region. Some 700 pottery sherds were collected in the excavation, of them c. 80% were of burnished bowls and small vessels. The relatively small quantity of jars that was found is noteworthy. Based on this assemblage of bowls, kraters, cooking pots, jars, a fragment of a jug and a fragment of a lamp, the vessels originated in dwellings. The group of pottery vessels that was found at this site and at other sites in Jatt represents an assemblage of vessels that is characteristic of the northern coastal plain. Parallels for most of the vessels were found in Stratum VA at Jatt, Strata XII–XIV at Tel Mikhal and Strata VII–IX at Tell Qasile, all of which are strata that are dated to the second half of the tenth century and the beginning of the ninth century BCE. Only a few fragments, mainly consisting of cooking pots and jars (which were not drawn), are from the eighth century BCE.

Captions to Illustrations

Fig. 1. Location of the excavation relative to previous excavations at Tel Gat.

Plan 1. The underground chambers at Jatt (Units 1–4).

Plan 2. Unit 1, plan and section.

Plan 3. Unit 3, plan and section.

Plan 4. Unit 4, plan and section.

Fig. 2. Pottery.

Fig. 3. Pottery.

Fig. 4. Pottery.